

Aradványi Péter

'70-es évek cikk-sorozat II.

Az 1970-es évek geopolitikai fejleményei és az új nemzetközi pénzügyi intézményrendszer születése

Az 1970-es évekről szóló, 8 részes cikksorozatunk második részeként összefoglaljuk az évtized meghatározó geopolitikai fejleményeit és bemutatjuk a nemzetközi pénzügyi rendszerben végbement változásokat. Jelen cikkben a 2021. november 17-ig rendelkezésre álló adatokat vettük figyelembe.

Az évtized meghatározó geopolitikai fejleményei

A hidegháború 1957-től 1979-ig tartó második szakaszát a két superhatalom, az USA és Szovjetunió közötti viszony hullámozása és a geopolitikai struktúrában bekövetkezett lényeges elmozdulások jellemezték. Az időszak elején kiéleződött a hidegháborús fegyverkezési verseny, tovább mélyült a szembenálló tömbök közötti ideológiai megosztottság (Berlini 1961-es fal felépítése), az 1962-es kubai rakétaválság pedig kis híján atomháborúba sodorta a világot. A két szembenálló superhatalom mellett, az önálló szerepre vágyó Európai Gazdasági Közösség és Kína is megjelent a geopolitikai porondon. Végbement a hagyományos gyarmatbirodalom felbomlása és az új afrikai, ázsiai és latin-amerikai államok jelentős részében teret hódított a marxizmus, az antiimperializmus, valamint felerősödtek a forradalmi és ellenforradalmi kísérletek (Szilágyi, 2018).

Az 1970-es évtized első felét a két superhatalom közötti feszültség enyhülése, az úgynevezett *détente*¹ jellemezte. 1968-ban aláírták az atomsorompó egyezményt, az 1969-ben kezdődő, stratégiai fegyverek korlátozásáról szóló tárgyalások eredményeként pedig 1972. május 26-án Richard Nixon és Leonid Brezsnyev aláírták a SALT-1² (Strategic Arms Limitation Talks) nemzetközi fegyverkorlátozási egyezményt.

Fordulat következett be az USA Vietnámi háborúval kapcsolatos politikájában is, amelybe a Szovjetunió feltartóztatásának céljából avatkozott be 1963-ban. Nixon

¹ [Milestones: 1969–1976 - Office of the Historian \(state.gov\)](#)

² [Milestones: 1969–1976 - Office of the Historian \(state.gov\)](#)

elnök 1969-ben meghirdette a *vietnamizálás*³ nevű katonai folyamatot. Ennek célja, a Vietnámi Köztársasági Hadsereg megerősítése révén az amerikai csapatok tehermentesítése és ezáltal az országból történő katonai kivonulás lehetőségének megteremtése volt.

1973-ban, Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet néven vette kezdetét Helsinkiben az a tárgyalássorozat, amely 1975. augusztus 1-jén a Helsinki Záróokmány⁴ aláírásával ért véget. A 35 résztvevőt számláló tárgyalássorozat célja az volt, hogy előmozdítsa a kelet-nyugati felosztású világ szembenálló országai közötti kapcsolatokat. Ugyanebben az évben véget ért az USA vietnámi beavatkozása.

Az 1960-as évek második felében hatalmi és ideológiai ellentétek miatt a Szovjetunió és Kína elhidegült egymástól. Felismerve, hogy a globális erőegyensúly, és ezáltal a hidegháború végkimenetele nagymértékben befolyásolható a bomladozó kommunista blokk végérvényes megosztása révén, az Egyesült Államok nyitott Kína felé. Elsőként Henry Kissinger, elnöki nemzetbiztonsági főtanácsadó vett részt titkos tárgyalásokon Csou En-laj kínai miniszterelnökkel 1971. júliusában, amit októberben egy újabb, ezúttal már hivatalos látogatás követett. 1972. februárjában Richard Nixon hivatalos látogatást tett Kínában. Az egyhetes látogatás során Nixon elnök Mao Ce-tunggal is találkozott. A folyamat 1979-ben a két ország között 25 éve megszakadt diplomáciai kapcsolatok helyreállításában kulminálódott.

Az enyhülés politikájának kezdeti sikerei ellenére, az évtized végére az USA és a Szovjetunió közötti hidegháborús feszültség újból kiéleződött. Az időszakra rányomta a bélyegét a szovjet expanzió a harmadik világban. A Szovjetunió az olajárrobbanást követően olyan, geopolitikailag fontos helyen fekvő országokra terjesztette ki befolyását, amelyek az olajszállítási útvonalak mentén helyezkedtek el. Kihhasználva az USA vietnámi vereség okozta bénultságát, a Szovjetunió 1979-ben bevonult Afganisztánba, amely a SALT-2 egyezmény ratifikálásának megghiúsulását és az enyhülési folyamat befagyását vonta maga után.

³ [Vietnamization - Vietnam War, Definition & Dates - HISTORY](#)

⁴ [Helsinki Accords | international relations | Britannica](#)

Az 1970-es évek végére a geopolitikai térkép jelentősen átrajzolódott. Bár törekvéseit egyik hatalom sem adta fel, a vietnámi kudarc csorbát ejtett az USA nyugati világon belül betöltött vezető státuszán, a Szovjetunió pedig elvesztette a kommunista tömbön belüli eszmei vezető szerepét. A kínai-szovjet szakítás következtében az egységes eurázsiai kontinentális hatalom visszaszorult, és Kína útnak indította önálló ázsiai geostratégiai birodalmi törekvéseit. A nemzetközi viszonyok bonyolultabbá váltak és megjelentek az első repedések a kétpólusú világrendben.

Az 1970-es évek gazdaságpolitikai szempontból legmeghatározóbb, geopolitikai vonatkozással is bíró eseményei, az 1973-as és az 1979-es olajválság volt. Az 1973. októberében zajló, húsznapos negyedik arab-izraeli (jom kippuri) háború kis híján az USA és a Szovjetunió közötti nyílt konfrontációhoz vezetett. A háborút követően az OPEC arab tagországait magában foglaló, Szaúd-Arábia vezette OAPEC, olajembargót hirdetett azon országokkal szemben, amelyek a háborúban Izraelt támogatták Egyiptom és Szíria ellenében (Kanada, Japán, Hollandia, Egyesült Királyság, Egyesült Államok, később Portugália, Zimbabwe és Dél-Afrikai Köztársaság). Az 1974. márciusáig tartó embargó eredményeként a kőolaj hordónkénti világpiaci ára négyszeresére emelkedett. Az 1979-es, második olajválságot az Iráni (iszlám) forradalom, majd az Irak-iráni háború miatt visszaeső kínálat és az erre adott piaci reakció okozta, amely eredményeként a kőolaj világpiaci ára egy év leforgása alatt több mint kétszeresére emelkedett.

Az USA és Kína között napjainkban zajló nagyhatalmi rivalizálás és az ismét kialakulóban lévő kétpólusú világrend tekintetében, jelen évtized nagyfokú hasonlóságot mutat a hidegháború második szakaszával.

A nemzetközi pénzügyi rendszer változásai

A második világháborút követő években, az újjáépülő gazdaságok hatalmas keresletet támasztottak az amerikai termékek iránt. Az USA (folyó) fizetési mérleg többlete globális dollárhiányt (dollar gap) eredményezett, amely a nemzetközi kereskedelem, és ezáltal a gazdasági növekedés lassulásával/visszaesésével fenyegetett.

A növekvő amerikai importnak, az egyre költségesebb Vietnámi háborúnak és Johnson elnök „Nagy Társadalom” programjának, valamint az emelkedő inflációnak köszönhetően, az 1960-as évek közepére az USA korábbi folyó fizetési

mérleg többlete hiányba, a globális dollárhány pedig dollárbőségbe (dollar glut) fordult át. A dollár értékállósága és privilegizált helyzete megkérdőjeleződött, amely aláásta a fennálló nemzetközi pénzügyi rendszer alapjait. A 1960-as évek végére, a dollár rögzített árfolyamon (35\$/uncia) történő aranyra válthatóságának fenntartása egyre nehezebbé vált – az aranyfedezet nagysága 22 százalékra csökkent.

1971. augusztus 15-én Richard Nixon „bezárta az aranyablakot”, azaz határozatlan időre felfüggesztette a dollár aranyra válthatóságát⁵. Az év őszén a G10 országok multi- és bilaterális tárgyalások során igyekeztek megreformálni, megmenteni a Bretton Woods-i nemzetközi pénzügyi rendszert.

Az 1971. decemberében aláírt Smithsonian Egyezmény⁶ értelmében a dollárt 8,5 százalékkal leértékelték (az arany unciánkénti ára 38 dollárra emelkedett). Ezzel egyidőben a fejlett gazdaságok felértékelték (japán yen +16,9%, német márka +13,6%, francia frank és angol font +8,6%, olasz líra +7,5 százalék) és 4,5 százalékos sávban lebegtették valutájukat a dollárral szemben. A kiigazítás azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az arany világpiaci ára egyre inkább elszakadt a 38\$/uncia hivatalos paritástól, a fejlett gazdaságok valutái pedig tovább erősödtek a dollárral szemben, megközelítve az árfolyamsáv felső szélét, ezáltal többszöri intervencióra kényszerítve a jegybankokat.

Az Európai Gazdasági Közösség hat tagországa (valamint három potenciális tagjelölt) 1972-ben létrehozta a valutakígyó⁷ nevű árfolyammechanizmust. Az új mechanizmus értelmében a tagországok valutáit a dollár mellett, egymással szemben is egy meghatározott középparitás +/- 2,25 százalékos sávban lebegtették. A kőolajválságok, a dollár leértékelése és a gazdaságpolitikák különbözőségei azonban közbeszóltak, így a valutakígyót alkotó tagállamok többsége két éven belül kilépett a mechanizmusból. Ennek következtében a valutakígyó mechanizmus 1977-re a Németországból, Benelux-államokból és Dániából álló „németmárka-övezetre” zsugorodott.

⁵ [Nixon Ends Convertibility of U.S. Dollars to Gold and Announces Wage/Price Controls | Federal Reserve History](#)

⁶ [The Smithsonian Agreement | Federal Reserve History](#)

⁷ [History of European Monetary Integration \(europa.eu\)](#)

1973. február 12-én az USA egyoldalúan újabb 10 százalékkal értékelte le a dollárt az arannyal szemben (42\$/uncia). A dollár értékállóságába vetett bizalom elillant és rövid időn belül valamennyi fejlett gazdaság (Európai Gazdasági Közösség tagországai és Japán) megszüntette valutája dollárral szembeni sávós rögzítését.

Az IMF alapokmányára vonatkozó módosító javaslatokat tartalmazó, 1976-ban aláírt Jamaicai Egyezmény⁸ hivatalosan is megszüntette a Bretton Woods-i rendszert. Az egyezmény előírta a rugalmas árfolyamrezsimeket és visszamenőleges hatállyal megszüntette az arany tartalékeszköz szerepét. Az 1978-ban aláírt második módosítás jogilag is elismerte a szabadon lebegő árfolyamrendszereket, demonetizálta az aranyat, továbbá valutaárfolyamaik stabilan tartását irányozta elő az IMF tagországok számára – az egyes tagországok azonban szabadon megválaszthatták árfolyamrendszerüket.

Az Európai Gazdasági Közösség tagországai 1979-ben, az Európai Monetáris Rendszer részeként, létrehozták az Európai árfolyam-mechanizmust, amely keretein belül a tagországok az ECU-val (európai valutaegység) szemben +/- 2,25 százalékos árfolyamsávban lebegtették valutáikat⁹. Az árfolyamrendszer létrehozásának célja, az euro bevezetésére való felkészülés jegyében, az árfolyamingadozások csökkentése és ezáltal a pénzügyi stabilitás növelése volt.

„Szerkesztett formában megjelent a Pénzcentrum.hu oldalon 2022. július 27-én.”

⁸ [Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXXI, Foreign Economic Policy, 1973–1976 - Office of the Historian](#)

⁹ [A gazdasági és monetáris unió története | Ismertető az Európai Unióról | Európai Parlament \(europa.eu\)](#)